

focus@ongewervelden.7/8

juli – augustus 2008

zomerfocus@ongewervelden 2008

Hebben jullie teksten/artikels over jullie favoriete ongewervelden?

Stuur ze naar de redactie!

Het scala van ongewervelden is groot. Door zelf een tekstje in te sturen komt jouw dier wellicht in een van onze volgende focus@ongewervelden.

Als Dier van déze Maand stellen we de Zadelsprinkhaan, *Ephippiger ephippiger*, voor. Clytie Eykens onderzocht zijn gedrag: de afgelegde afstand, hoekberekening, afgelegde afstand in relatie tot de weersituatie, habitatgrootte en gebruik, keuze van de zangpost en gewenste vegetatiesamenstelling.

Verder is er nieuws over dag- en nachtvlinders en met David Galens vragen we ons af waar onze bijen naar toe zijn.

Met een goedgevulde activiteitenkalender voor 2 maanden, wensen we jullie alvast:

ontspannende, invertebratenrijke zomermaanden met mooie natuurervaringen!

Volgende thema's komen in deze focus@ aan bod:

- Dier van de Maand: De Zadelsprinkhaan (*Ephippiger ephippiger*)
- European Moth Nights editie 2008
- waar zijn onze bijen naartoe?
- onderzoek naar de Saksische wesp
- Dagvlinderweekend in Brussel: 26 en 27 juli 2008
- waarnemingen.be
- cursussen juli / augustus 2008
- de activiteitenkalender
- varia

Dier van de maand: De Zadelsprinkhaan (*Ephippiger ephippiger*)

Tekst en foto: Clytie Eykens

De zadelsprinkhaan komt in België enkel nog voor in Limburg en dat op vier plaatsen, namelijk Meeuwen-Gruitrode (natuurgebied van Natuurpunt aan de terreinen van het leger, vallei van de Abeek), Opglabbekerzavel (Genk, opglabbeek, As), Dilsen-Stokkem (Vossenbergh), Maasmechelen (Mechelse heide). Het studiegebied beperkte zich tot de Opglabbekerzavel, een natuurgebied dat voor het grootste gedeelte in de gemeente Genk ligt.

De zadelsprinkhaan is een tot 40 mm grote, groene tot bruine sabelsprinkhaan met lange voelsprieten die in België op de Rode lijst staat. Op zijn achterhoofd is hij zwart. Zijn achtervleugels zijn verdwenen en zijn voorvleugels zijn gereduceerd tot stompjes. Met deze stompjes maken de mannetjes een 'tzi-tzi' geluid.

De mannetjes gebruiken de zang samen met sidderingen van de plant, om de vrouwtjes te lokken. De vrouwtjes produceren geen geluid. Ze laten het mannetje wel weten dat ze komen door te reageren met trillingen op bladeren en struiken 'sidderingen'. De vrouwtjes hebben op hun achterlijf een legboor en de mannetjes hebben cerci die bij de paring aan het vrouwelijke geslachtsorgaan inklikken. Het vrouwtje legt haar eitjes één voor één in een zandige bodem. De eitjes overwinteren twee tot drie jaar voordat ze uitkomen. Nadat de nymfen tussen mei en juli uit de eitjes gekomen zijn, moeten ze vijf tot zes keer vervellen voor ze het imago stadium bereiken.

Volwassen dieren zijn terug te vinden vanaf begin augustus tot begin november, met de hoogste aantallen tussen eind augustus en half september. De gemiddelde levensduur van volwassen mannetjes in de natuur is 47 dagen en voor de vrouwtjes is dit 26 dagen. Het zijn omnivoren (ze eten dus alles) die in België op droge heideterreinen leven.

Voor het onderzoek werd er gebruik gemaakt van een GPS en de vangst-hervangst methode. Hierbij werd op regelmatige basis terug gekeerd naar het onderzoeksgebied en werden gelabelde mannelijke zadelsprinkhanen teruggezocht. Vervolgens werden er verschillende wiskundige modellen gebuikt om de gegevens te verwerken en besluiten te nemen. Het gebruik van de GPS is zeer praktisch omdat je, op enkele meters na, nauwkeurig kan zeggen waar je het dier gevonden hebt en je kan de gegevens dadelijk digitaal verwerken.

Uit het onderzoek blijkt dat de mannetjes een gemiddelde afstand afleggen van 10m per dag. Wat toch best veel is voor een sprinkhaan die nauwelijks springt en die niet kan vliegen. Verder lijkt de afgelegde afstand dierafhankelijk te zijn. Uit de analyse van de hoekberekeningen blijkt dat de mannetjes rechtdoor lopen.

Om te weten te komen wat de relatie is tussen de afgelegde afstand en de weersituatie is er gebleken dat er onderzoek gevoerd moet worden onder meer gecontroleerde omstandigheden. Nu waren er zeer veel variabelen die elk op hun beurt invloed hadden op elkaar. Wat er tot nu toe gesteld kan worden is dat regen en bewolking een negatieve invloed hebben op de afgelegde afstand en dat zon een positieve invloed heeft.

Tijdens het onderzoek is gebleken dat bomen (bos) en gemaaid gras een barrière kunnen vormen. Wat de habitatgrootte en het –gebruik betreft hebben deze barrières natuurlijk een negatieve invloed.

Uit de lectuur bleek de tijdens het onderzoek bepaalde, gebruikte habitat overeen te komen met wat vroeger reeds vooropgesteld werd. Kleinere bomen, struiken (geen struikheide) en pijpenstrootje worden meestal gebruikt als zangpost. Zo kan het geluid verder verspreid worden. De gewenste vegetatiesamenstelling bestond voornamelijk uit struikheide. Hier moet wel bij vermeld worden dat dit enkel geldt voor de Opglabbekerzavel.

Voor diegene die zelf opzoek willen gaan naar de zadelsprinkhaan wil ik nog even het volgende melden. De diertjes zijn voornamelijk actief bij warm weer en vanaf 11 uur tot ongeveer 16 uur. Het geluid dat ze produceren kan voor mensen met een slecht gehoor

of mensen vanaf 45 jaar moeilijk tot niet hoorbaar zijn. Dit kan opgelost worden door gebruik te maken van een batdetector die afgesteld is tussen de 15 en 25 kHz.

Voor meer informatie over het onderzoek kan je steeds terecht in het documentatiecentrum van het provinciaal natuurcentrum 'Het Groene huis' in Bokrijk waar een exemplaar van mijn thesis ('Gedrag van de Zadel sprinkhaan (*Ephippiger ephippiger*) in Limburg'. Clytie Eykens) staat.

European Moth Nights editie 2008

Tekst : Wim Veraghtert

Hierbij wil ik de European Moth Nights editie 2008 aankondigen.

Twee puntjes waar ik de **nadruk op** wil leggen:

1. Wil iedereen het Excelformulier invullen dat ik jullie kan bezorgen? Staat ook op website van EMN. Alle gegevens die ik gewoon per mail of in een worddocument krijg, moet ik zelf invoeren. Dat gaat wel, maar voor 38 deelnemers zoals in 2007 is dat toch een hele klus! Dank bij voorbaat!
2. Gelieve zeker aan te geven: het adres waar je vangt (of evt. de naam van het natuurgebied en de gemeente) én de hoogte (in m boven de zeespiegel). Dat is voor mij niet echt vanzelfsprekend om dat voor iedere waarnemer te gaan opzoeken, dus als jullie die moeite willen doen: alvast bedankt!

Net als in voorgaande jaren, willen we jullie uitnodigen voor het kijken naar nachtvlinders **van 24 tot 28 juli 2008** op een vrijwillige basis en op zelf gekozen plek(ken) in België of elders in Europa.

We willen ons beperken tot de zogenaamde macrolepidoptera in de strikte zin van het woord (Macroheterocera) (waaronder dus ook de Hepialidae, de Cossidae, de Limacodidae en ook de Psychidae). Het is mogelijk om in meerdere nachten op meerdere plekken of alle nachten op dezelfde plek te vangen.

Doel van het project: ontwikkelen en onderhouden van een netwerk van nachtvlindermensen in Europa, een simultaan overzicht te krijgen van macrovlinders en de publicatie daarvan (voor meer details zie de bijgaande informatie).

De verzamelde gegevens moeten per formulier worden ingezonden (in EXCEL!!) voor 30 november 2008 naar wim.veraghtert@natuurpunt.be, het liefst per e-mail maar het kan natuurlijk ook per reguliere post (adres onderaan artikel). We willen iedereen vriendelijk vragen om zich aan de deadline te houden!

De volgende informatie is nodig bij het doorgeven: Naam en adres van de waarnemer, familie, genus en soortnaam (eventueel inclusief belangrijke algemeen bekende synoniemen). Voor naamgeving wordt de checklist van KARSHOLT & RAZOWSKI uit 1996 aanbevolen (bij het doorgeven dan het liefst met de daar gebruikte nummering. Maar een andere geaccepteerde checklist kan natuurlijk ook worden gebruikt.) Verder zijn naam van het land, regio, gemeente, exacte locatie, hoogte boven zeeniveau, datum en de methode van waarnemen (lamp type) van belang. Ook informatie over aantallen van de waargenomen soorten is belangrijk, of door het doorgeven van exacte aantallen, maar ook de hierna genoemde klassen kunnen worden gebruikt: x = heel zeldzaam (1-5), xx = zeldzaam (6-29), xxx = frequent (30-99), xxxx = zeer frequent (meer dan 100).

Meer informatie, een lege Excel tabel en een lijst met namen van de zogenaamde EMN-Ambassadors is te vinden op het internet onder volgende links:

<http://lepidoptera.fw.hu> en <http://euromothnights.uw.hu>

Het is heel erg belangrijk dat alle waarnemingen die worden doorgegeven **zekere determinaties** betreffen! Als er twijfel is, probeer dan iemand te vinden die hierin behulpzaam kan zijn, twijfelachtige waarnemingen liever niet doorgeven. Wij hopen dat u veel plezier zult hebben en wensen u het beste toe en kijken uit naar uw medewerking.

Wim Veraghtert, Educatief medewerker Natuurpunt Educatie vzw, Graatakker 11, 2300 Turnhout
wim.veraghtert@natuurpunt.be , 014/47.29.50.

Waar zijn onze bijen naartoe ?

Tekst: David Galens

De honingbijenpopulatie is de laatste tijd regelmatig in het nieuws geweest omdat ze het tegenwoordig hard te verduren krijgt. Naast de bijensterfte, veroorzaakt door o.a. de Varroa-mijt, krijgen imkers nu ook nog eens te maken met verdwijnende bijenpopulaties. Er worden in zulke gevallen praktisch geen dode exemplaren gevonden: van de diertjes ontbreekt dan gewoon elk spoor. Dit fenomeen, ook wel 'Colony Collapse Disorder' of 'Verdwijnsyndroom' genoemd, komt voor in verschillende werelddelen. Sinds begin vorig jaar verschenen in de VS tal van berichten over de massale afname van de bijenpopulatie. Maar nu wordt het fenomeen ook steeds meer vastgesteld in het Verenigd Koninkrijk en het Europese vasteland waarbij verliezen tot 70% en meer geen uitzondering zijn.

Hoewel reeds verschillende mogelijkheden geopperd werden, is nog steeds niet duidelijk wat de eigenlijke oorzaak is van het ineensstorten van de bijenpopulaties. Geen van de tot nu toe naar voor geschoven oorzaken blijkt een afdoende verklaring te bieden (zie o.a. <http://www.hese-project.org/hese-uk/en/issues/emr.php?id=bees> http://www.hese-project.org/hese-uk/en/papers/bigbeedeath_0407.pdf).

Dennis van Engelsdorp (universiteit van Pennsylvania), die de opdracht kreeg om de mysterieuze verdwijning van bijen te onderzoeken, stelt: "We hebben nooit zo veel verschillende virussen tegelijk gezien. We hebben ook fungi, flagellaten en andere micro-organismen gevonden. Deze variëteit aan pathogenen is erg verwarrend". van Engelsdorp neemt aan dat een aantasting van het immuunsysteem de ware oorzaak is van het fenomeen.

Ook professor Diana Cox-Foster (Penn State universiteit), lid van de CCD werkgroep, denkt dat het immuunsysteem van de bijen werd aangetast, met veel bijen die tegelijk meerdere infecties krijgen.

Een mogelijke oorzaak, die tot nu toe ten onrechte te weinig aandacht heeft gekregen, is de invloed van hoogfrequente elektromagnetische straling (microgolven). Dit soort straling blijkt een significante invloed te hebben op het gedrag, de communicatie en de navigatie van bijen. De laatste jaren is de hoeveelheid EM straling in het leefmilieu explosief toegenomen door de verdere uitbreiding van GSM-netwerken, de introductie

van UMTS en WiMAX, toenemend gebruik van draadloos internet, het wijdverspreid gebruik van DECT-toestellen (draadloze digitale huistelefoons) en militaire zendinstallaties zoals het HAARP-project in Alaska.

In Duitsland zijn wat betreft de invloed van straling op bijen al enkele onderzoeken uitgevoerd. In 2006 heeft een groep wetenschappers van de Koblenz-Landau universiteit een studie gedaan naar de invloed van DECT-straling op het gedrag van bijen. De test bestond eruit om bijen van verschillende kolonies uit te zetten en het aantal exemplaren te tellen die naar de korf terugkeerden binnen een bepaalde tijdsspanne. Enkele bijenkorven werden continu blootgesteld aan DECT-straling, anderen werden gedeeltelijk afgeschermd en de overige korven werden helemaal niet bestraald. Er bleek een verschil te zijn tussen de kolonies die blootgesteld waren en deze zonder blootstelling. Het aantal terugkerende bijen van de bestraalde kolonies lag merkkelijk lager dan die van de niet-bestraalde. Tussen de gedeeltelijk en volledig bestraalde kolonies bleek er geen noemenswaardig verschil. De onderzoekers stellen dat meer onderzoek nodig is om te bepalen of het effect veroorzaakt werd door de lage puls frequentie of door de microgolven.

Een expert die zich al dertig jaar in deze materie verdiept, is Dr. Ulrich Warnke van de Saarland universiteit van Saarbrücken (zie o.a. www.broschuerenreihe.de voor één van zijn publicaties ter zake). Aan de hand van de resultaten van zijn eigen onderzoek en dat van andere wetenschappers komt Warnke tot de volgende conclusies:

- Bijen bepalen hun koers vooral visueel door de verplaatsing van de zon t.o.v. de hemel te berekenen; bij gebrek daaraan gebruiken ze echter het gepolariseerd licht. Gepolariseerd licht is een vorm van straling, dit maakt dat bijen mogelijk extragevoelig zijn voor andere vormen van straling.

- Bijen zijn in staat om kleine veranderingen van het aardmagnetisch veld en tevens heel zwakke magnetische velden waar te nemen: in het achterlijf van bijen zitten minuscule partikels magnetisch mineraal (magnetiet) die gebruikt worden voor de navigatie. Om dezelfde reden hebben talloze andere diersoorten zoals bijvoorbeeld duiven eveneens magnetiet-deeltjes in hun lichaam. Ook bij de mens is er magnetiet aanwezig in hersenen en hersenvlies. Magnetiet is een zeer goede geleider en staat bekend als een materiaal dat heel effectief microgolven (elektromagnetische golven met zeer hoge energie) absorbeert. Lichaamscellen die magnetiet bevatten nemen dan ook een aanzienlijk deel van deze energie op: tot 30%, dit in tegenstelling tot andere cellen die ongeveer 0,046% absorberen.

- Door de bouw van het exoskelet van bijen fungeert deze als ontvanger van elektromagnetische golven en het zet de elektrische energie om in geluidsgolven (werking als halfgeleider en piezo-elektrische eigenschappen).

- Naast hoogfrequente golven produceert draadloze communicatietechnologie ook laagfrequente straling: de gepulste straling. Dit wil zeggen dat de straling voortdurend kortstondig onderbroken wordt. Bij GSM/UMTS-telefonie gebeurt dat pulsen bijvoorbeeld 217 keer per seconde waardoor de puls frequentie 217 Hz bedraagt. Dit heeft een mogelijke invloed op de communicatie van bijen: tijdens een communicatiedans bewegen ze met hun vleugels vibrerend in korte pulsen met een frequentie van ongeveer 180 tot 300 Hz. Die danstaal blijkt een akoestisch communicatiesysteem te zijn om bijvoorbeeld een voedselbron aan te geven. Uit experimenten blijkt dat bijen een gehoororgaan bezitten in de antennes waarmee ze frequenties tot 1000 Hz kunnen horen.

De puls frequentie van mobiele telefonie kan dus mogelijk een verstoring van die communicatie veroorzaken.

- Stikstofmonoxide (NO) is een belangrijke intercellulaire signaalstof (neurotransmitter).

Bij bijen speelt NO o.a. een rol in het geurgevoel en leerprocessen. Het NO systeem kan (bij mensen) beïnvloed worden door magnetische en elektromagnetische golven. Als dit ook het geval is voor bijen (wat heel waarschijnlijk is), kunnen problemen ontstaan met de oriëntatie en hun belangrijk leerproces. Bovendien heeft NO ook een heel belangrijke functie in het immuunsysteem, en we weten dat diverse onderzoekers denken aan een aantasting van het immuunsysteem bij het mysterieuze verdwijnenfenomeen bij bijen.

Dit alles wijst dus in de richting van een mogelijke negatieve invloed van draadloze communicatietechnologieën op honingbijen (mogelijk in combinatie met andere oorzaken, cf. interactie-effecten), ook al is wat dit betreft zeker nog meer onderzoek nodig. Gezien de belangrijke ecologische en economische rol van honingbijen, stemmen de reeds beschikbare data alleszins al tot nadenken, vooral omdat de hoeveelheid EM straling in de toekomst waarschijnlijk nog zal toenemen. Veel info is ook terug te vinden op <http://www.hese-project.org/hese-uk/en/issues/nature.php?id=bees>

Onderzoek naar de Saksische wesp

Wim Bonckaert, een doctoraatsstudent aan de KULeuven, doet onderzoek naar het gedrag van sociale wespen. Dit jaar wil hij het gedrag van *Dolichovespula saxonica*, de Saksische wesp, bestuderen. Dit is een wespesoort die kleine bolvormige nesten maakt in struiken, bomen, oude schuren en soms in verlaten nestkastjes. De nesten bevinden zich bovengronds en zijn steeds in hun geheel zichtbaar. Ze hebben een laminaire structuur, wat zoveel wil zeggen als glad met strepen (zie foto). De nesten hebben een grijze kleur en hebben een diameter van maximaal 30 cm. Ik heb nesten met levende wespen nodig en kom de nesten ter plaatse halen. Het volstaat om te telefoneren naar 0472/922591 of te mailen naar wim.bonckaert@bio.kuleuven.be.

Hieronder een foto om een idee te krijgen van hoe de nesten er uitzien.

Wim Bonckaert
PhD student, Laboratory of Entomology, Zoological Institute, University of
Leuven, Naamsestraat 59, mailbox 2466,
B-3000 Leuven
Tel.: +32 (0)16 32 45 76

Dagvlinderweekend in Brussel : 26 en 27 juli 2008

Heb je altijd al willen weten hoe het voelt om met een vlindernet door onze hoofdstad te trekken? Vraag ook jij je af of er wel nog wat moois door Brussel fladdert? U vraagt, wij draaien!

In samenwerking met onze Waalse collega's (o.a. Violaine Fichet) organiseert het **Brusselse dagvlinderproject** een heus vlinderweekend in onze eigen hoofdstad. We beogen een laatste maal de Brusselse dagvlinders te inventariseren voor het verschijnen van de Brusselse vlinderatlas in 2009.

Hieronder vind je de uitnodiging: **Butterflies in Brussels**.

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kan je wel meer dan 25 dagvlindersoorten zien: de alom bekende koolwitjes, maar ook de prachtige Koninginnenpage en minder opvallende soorten als het Icarusblauwtje en het Koevinkje.

Tijdens **weekend van 26 en 27 juli 2008** organiseert het Brusselse dagvlinderproject (INBO-BIM) vlinderwandelingen in onze hoofdstad.

Op deze wandelingen trachten we nog een laatste maal zoveel dagvlinders als mogelijk te inventariseren in kader van het **Brussels dagvlinderproject**.

Er wordt ook extra aandachtig uitgekeken naar de drie bedreigde Brusselse dagvlinders: de Grote weerschijnvlinder, de Iepenpage en de Sleedoorpage.

Op zaterdag 26 juli worden verschillende wandelingen door het noordelijke deel van Brussel uitgestippeld. Zondag 27 juli gaan we analoog in het zuidelijke deel op zoek naar dagvlindersoorten in en nabij het Zoniënwood die net iet wat spectaculairder ogen en vaak een stuk zeldzamer zijn. We sluiten de dag telkens af met een korte terugblik op de waarnemingen bij een verfrissend drankje!

Praktisch:

- Zaterdag 26 en zondag 27 juli
- Afspraak zaterdag/zondag om 10u aan de ingang van het station Brussel-Centraal
- Er worden geen overnachtingen of maaltijden voorzien
- Vergeet je picknick niet voor `s middags
- Inschrijving is gratis en kan tot 14 juli; schrijf een mail met aantal deelnemende personen naar lepidobru@inbo.be
- Meer informatie vind je op: <http://www.inbo.be> (typ "Brussel" in het zoekvakje en ga naar de Brusselse dagvlinderatlas)

Hopelijk zal het weer tegen dan geweldig omslaan in een stevige hittegolf die ons al het vlindermoois in Brussel zal voorschotelen!

Karolien Beckers

Waarnemingen.be

Tekst : D. Verbelen

Jarenlang hebben we zitten zagen en klagen over het gebrek aan een alles omvattende database. Losse waarnemingen van sprinkhanen gingen naar Saltabel, Gomphus captureerde de libellen, nachtvlinders waren voor Phegea bestemd en met je lieveheersbeestjes moest je dan weer bij Coccinula aankloppen.

Stuk voor stuk schitterende initiatieven die de voorbije decennia meer dan hun deugdelijkheid hebben bewezen. Alleen: de ene wou IFBL-hokken, de andere karteerde op UTM-niveau en vele vrijwilligers hadden deze gegevens niet in een handomdraai voor heel Vlaanderen beschikbaar. Resultaat: duizenden gegevens gingen verloren wegens 'te veel moeite om door te geven'.

Hieraan komt nu een eind met www.waarnemingen.be!

Al je waarnemingen van alle taxonomische groepen kan je op een zeer gebruiksvriendelijke wijze in deze ene module als puntlocatie invoeren. Je zag een **Zadelsprinkhaan** op de Mechelse Heide? Tik 'Mechelse Heide' in, Google Earth brengt je ter plaatse en jij hoeft enkel nog een stip op de exacte locatie te plaatsen. Simpel zat. Maar ook om uitstappen te plannen wordt dit dé tool bij uitstek. Morgen met de afdeling naar de Kalmthoutse Heide? Vlug even de gebiedsnaam intikken en je krijgt in een handomdraai alle gegevens die recent van dit reservaat werden ingevoerd. Hoe rijd je best naar dat boompje waar die **Roodpootvalken** steeds in zitten? Een ingebouwde routeplanner stuurt je van bij je thuis feilloos naar de juiste twijg. Bang dat je ingevoerde **Kwartelkoning** een ongewenste stroom twitchers op de been zal brengen? Ook hier werd aan gedacht. Zo kan je voor zeldzame broedvogels een embargo instellen zodat de gegevens pas zichtbaar worden na het broedseizoen. Een aantal zeldzame soorten wordt sowieso vervaagd. Van elke ingevoerde **Boomkikker**, **Adder**, **Kamsalamander** of **Vuursalamander** krijg je bv. enkel te zien dat er een waarneming werd ingevoerd. Niet wie die wanneer invoerde of waar de soort werd gezien. Voor alle duidelijkheid: www.waarnemingen.be is er vooral ook voor de gewone soorten die anders zo vaak door de mazen van het net glipten. Die enkele plekje van **Gevlekte Witsnuitlibel** vinden meestal wel hun weg naar de libellenploeg maar alle **Lantaartjes** of een **Bloedrode Heidelibellen** die we op honderden plasje en moerasjes zagen, gaven we vaak niet door.

Belangrijk: deze schitterende invoermodule wil geen waarnemingen 'afvangen' van goed- en langlopende projecten. Voor bv. trekgegevens blijft www.trektellen.nl de eerste en enige invoerplek, gegevens van de midmaandelijke watervogeltellingen gaan nog steeds naar de schitterende online invoermodule van het INBO en ook voor je ABV- en BBV-gegevens moet je daar terecht.

En hoe zit het dan met de lokale vogelwebsites zoals die van bijvoorbeeld Natuur.Gent ? (vervang Natuur.Gent door jouw eigen invoercenter, Gent is hier enkel een voorbeeld) Dat wordt nog een beetje wikken en wegen maar met het team van waarnemingen.be zijn we er vast van overtuigd dat we op termijn tot win-win situaties zullen komen.

Wist je dat trouwens dat er door het waarnemingen.be-team wordt gewerkt aan werkgroepschermen waardoor je niet alleen een overzicht zal krijgen van alle Gentse vogels maar ook van alle andere beestjes die in deze regio werden gespot? En dit

scherm kan dan vlot worden geïncorporeerd in de webpage van Natuur.Gent. Deze formule werkt in Nederland in elk geval schitterend en steeds meer websites maken van dit prachtaanbod gebruik.

Maar zover zijn we in België nog niet. Voorlopig blijft de invoermodule van Natuur.Gent voor vogels nog de eerste invoerplek maar we steken gauw de koppen bij elkaar om te zien hoe we dit op termijn verder zullen aanpakken. Voor alle andere taxonomische groepen: één adres: www.waarnemingen.be! Ook hier zal verder overleg met de bestaande werkgroepen (Gomphus, Saltabel, Phegea, Coccinula, ...) nog moeten leiden tot de optimalisering van de site maar de kop is er alvast af! En dat 'het ding' aanslaat bewijzen alvast de meer dan 40.000 gegevens die bijna 700 waarnemers op een maand tijd doorgaven. Het aantal Gentse deelnemers ligt voorsnog aan de lage kant. Surf dus gerust eens naar deze webstek en we zijn er van overtuigd dat de deugdelijkheid van het ding je meteen zal overtuigen om mee te doen. Join the club!

Cursussen juli / augustus 2008

Nachtvlinders

Provincie Antwerpen

Natuurpunt Noorderkempen i.s.m. Natuurpunt Educatie

Plaats: NEC De Vroente, Putsesteenweg 129, Kalmthout

Theorie: 1/8 en 8/8 van 20u00 tot 23u00

Praktijk: 9/8 en 23/8 van 22u30 tot 1u00

Prijs: 15 euro

Inschrijven: Joris Pinseel, 03/667 57 97, joris.pinseel@fulladsl.be

Lesgever: Wim Veraghtert

Insecten voor beginners

Provincie West-Vlaanderen

Natuurpunt Brugge i.s.m. Natuurcentrum Beisbroek en Natuurpunt Educatie

Plaats: Natuurcentrum Beisbroek, Zeeweg 96, Sint-Andries

Theorie+praktijk: 16/7 van 9u30 tot 12u00 en van 13u30 tot 16u30

Prijs: 10€/leden en 15€/niet-leden, ter plaatse te betalen

Inschrijven: Yan Verschuere, 050/39 09 75 of 050/32 90 18, yan.verschuere@brugge.be

Lesgever: Nobby Thys

Spinnen

Provincie Vlaams-Brabant

Natuurstudiewerkgroep Hagelandse Heuvelstreek en Natuurpunt Educatie

Plaats: RLNH, Villa Coremans, Gelrodeweg 2, Aarschot

Theorie : 26/8 en 2/9 van 19u30 tot 22u30

Praktijk : 7/9 en 28/9 van 10u00 tot 13u00

Prijs: 13€/leden en 20€/niet-leden

Inschrijven: Tinne Snoeijs, 0475/90 11 51, tinne.snoeijs@hotmail.com

Lesgever: Nobby Thys

Activiteitenkalender

3 juli 2008

Zutendaal

Afspraak: Bijen- en insectencentrum 'De Lieteberg', Zuurbroekstraat 16, Zutendaal van 19u tot 22u.

Organisatie: NP Educatie

Info + inschrijven: Nobby Thys 014/ 47.29.55 of nobby.thys@natuurpunt.be

4 juli 2008

Turnhout

Water- en oppervlaktewantsen, Eric Stoffelen

Afspraak: Secretariaat Natuurpunt Educatie, Graatakker 11 Turnhout van 19u tot 22u.

Organisatie: NP Educatie

Info + inschrijven: Nobby Thys 014/ 47.29.55, nobby.thys@natuurpunt.be

4 juli 2008

Zillebeke - Ieper

Nachtlinders determineren aan de Palingbeek

Afspraak: BC Palingbeek, Vaartstraat 7, Zillebeke - Ieper om 21u30.

Organisatie: NP Westland en insectenwerkgroep De Bron vzw.

Info: Rudy Claes 057/ 20.24.54, natuurpuntwestland@telenet

5 juli 2008

Krombeke

Nachtlinders determineren in de Sixtusbossen

Afspraak: Jagershof, Bankelindeweg 58, Krombeke om 21u30.

Organisatie: NP Westland en insectenwerkgroep De Bron vzw.

Info: Rudy Claes 057/ 20.24.54, natuurpuntwestland@telenet

6 juli 2008

Ieper

Dagvlinders in en om de Verdrongen Weide

Afspraak: Restaurant Zillebeke vijver, Zillebekevijverdreef 2, Ieper om 9u30.

Organisatie: NP Westland en insectenwerkgroep De Bron vzw.

Info: Rudy Claes 057/ 20.24.54, natuurpuntwestland@telenet

6 juli 2008

Elverdinge

Dagvlinders in de Galgebossen

Afspraak: Parking bij restaurant De vuile seule, gasthuisstraat 3 te Elverdinge om 14u00.

Organisatie: NP Westland en insectenwerkgroep De Bron vzw.

Info: Rudy Claes 057/ 20.24.54, natuurpuntwestland@telenet

9 juli 2008

Herentals

Plaatsen van fuik

Afspraak: na te vragen indien geïnteresseerd

Organisatie: NP Dubbelloof, werkgroep waterleven

Info: Erik Stoffelen 011/ 21.65.50 of ericstoffelen@skynet.be

10 juli 2008

Herentals

2de maal bemonsteren Koulaak 2

Afspraak: Parking E5-mode, hoek Oudstrijderslaan – Drijveldenstraat, Herentals om 10u00

Organisatie: NP Dubbelloof, werkgroep waterleven

Info: Erik Stoffelen 011/ 21.65.50 of ericstoffelen@skynet.be

10 juli 2008

Olen

Determinatie waterdiertjes

Afspraak: Pastorie St. Jozef Olen, Lichtaartseweg 200 om 13u00 – 22u00

Organisatie: NP Dubbelloof, werkgroep waterleven

Info: Erik Stoffelen 011/ 21.65.50 of ericstoffelen@skynet.be

13 juli 2008

Heusden - Zolder

Libellen in de Laambroeken

Afspraak: Domherenhuis, Dekenstraat 39, 3550 Heusden – Zolder om 10u00.

Organisatie: Libellenvereniging Vlaanderen

Info: Peter Van der Schoot 0473/ 95.90.00, petervanderschoot@telenet.be

13 juli 2008

Kluisbergen

Excursie Paddenbroek

Afspraak: Paddenbroek, stationsstraat, Kluisbergen om 14u00.

Organisatie: NP Lampyris, invertebratenwerkgroep Vlaamse Ardennen *plus*

Info: Anne Fobert 055/ 21.01.37, lampyris@telenet.be

25 juli 2008

Olen

3de maal metingen in het veld

Afspraak: Pastorie St. Jozef Olen, Lichtaartseweg 200 om 09u00

Organisatie: NP Dubbelloof, werkgroep waterleven

Info: Erik Stoffelen 011/ 21.65.50 of ericstoffelen@skynet.be

25 juli 2008

Olen

Analyses watermonsters

Afspraak: Pastorie St. Jozef Olen, Lichtaartseweg 200 om 13u00 – 17u00

Organisatie: NP Dubbelloof, werkgroep waterleven

Info: Erik Stoffelen 011/ 21.65.50 of ericstoffelen@skynet.be

25 juli 2008

Hasselt

Nachtlindervangst op Domein Kiewit

Afspraak: Parking Domein Kiewit, Putvennestraat, Hasselt om 21u00.

Organisatie: SAP

Info: Jos Coteur 0497/ 04.86.79, jos.coteur@telenet.be

26 juli 2008

Hasselt

Vlinders en libellen op Domein Kiewit

Afspraak: Parking Domein Kiewit, Putvennestraat, Hasselt om 13u00.

Organisatie: SAP

Info: Jan Wyers 0475/ 31.37.09, jan.wyers@skynet.be

3 augustus 2008

Ieper

Dagvlinders in en om de Verdronken Weide

Afspraak: Restaurant Zillebeke vijver, Zillebekevijverdreef 2, Ieper om 9u30.

Organisatie: NP Westland en insectenwerkgroep De Bron vzw.

Info: Rudy Claes 057/ 20.24.54, natuurpuntwestland@telenet

3 augustus 2008

De Panne

Libellen in de Westhoek

Afspraak: Parking Vlaams Bezoekerscentrum de Nachtegaal te De Panne om 10u00.

Organisatie: Libellenvereniging Vlaanderen

Info: Peter Van der Schoot 0473/ 95.90.00, petervanderschoot@telenet.be

6 augustus 2008

Geel - Neerhelst

Plaatsen van fuik

Afspraak: na te vragen indien geïnteresseerd

Organisatie: NP Dubbelloof, werkgroep waterleven

Info: Erik Stoffelen 011/ 21.65.50 of ericstoffelen@skynet.be

7 augustus 2008

Geel - Neerhelst

2de maal bemonsteren Geel - Neerhelst

Afspraak: na te vragen indien geïnteresseerd

Organisatie: NP Dubbelloof, werkgroep waterleven

Info: Erik Stoffelen 011/ 21.65.50 of ericstoffelen@skynet.be

7 augustus 2008

Olen

Determinatie waterdiertjes

Afspraak: Pastorie St. Jozef Olen, Lichtaartseweg 200 om 13u00 – 22u00

Organisatie: NP Dubbelloof, werkgroep waterleven

Info: Erik Stoffelen 011/ 21.65.50 of ericstoffelen@skynet.be

9 augustus 2008

De Roervallei in Nederlands Limburg

Vlinders en libellentocht

Afspraak: Carpool-parking te Houthalen (E 314) om 08u00.

Organisatie: SAP

Info: Johan Royeaerd 0486/ 03.11.31, johan.royeaerd@fulladsl.be

13 augustus 2008

Zutendaal

Afspraak: Bijen- en insectencentrum 'De Lieteberg', Zuurbroekstraat 16, Zutendaal van 19u tot 22u.

Organisatie: NP Educatie

Info + inschrijven: Nobby Thys 014/ 47.29.55 of nobby.thys@natuurpunt.be

14 augustus 2008

Turnhout

Zweefvliegen, Nobby Thys

Afspraak: Secretariaat Natuurpunt Educatie, Graatakker 11 Turnhout van 19u tot 22u.

Organisatie: NP Educatie

Info + inschrijven: Nobby Thys 014/ 47.29.55, nobby.thys@natuurpunt.be

17 augustus 2008

Kluisbergen

Excursie Paddenbroek

Afspraak: Paddenbroek, stationsstraat, Kluisbergen om 14u00.

Organisatie: NP Lampyris, invertebratenwerkgroep Vlaamse Ardennen *plus*

Info: Anne Fobert 055/ 21.01.37, lampyris@telenet.be

23 augustus 2008

Hasselt

Vlinders en libellen te Tommelen

Afspraak: Spoorwegstraat onder spoorwegbrug van Grote ring, Hasselt om 13u00.

Organisatie: SAP

Info: Jan Wyers 0475/ 31.37.09, jan.wyers@skynet.be

23 augustus 2008

Elverdinge

Insecteninventarisatie in de Galgebossen

Afspraak: Parking bij restaurant De vuile seule, gasthuisstraat 3 te Elverdinge om 9 uur en om 14u00.

Organisatie: NP Westland en insectenwerkgroep De Bron vzw.

Info: Rudy Claes 057/ 20.24.54, natuurpuntwestland@telenet

24 augustus 2008

Balen

Libellen in Het Scheps en De Most

Afspraak: Parking op de Halflochtdijk te Balen om 10u00.

Organisatie: Libellenvereniging Vlaanderen

Info: Peter Van der Schoot 0473/ 95.90.00, petervanderschoot@telenet.be

29 augustus 2008

Hasselt

Nachtvlindervangst

Afspraak: Thuis bij Jos Coteur, Spoorwegstraat 159, Hasselt om 21u00.

Organisatie: SAP

Info: Jos Coteur 0497/ 04.86.79, jos.coteur@telenet.be

Varia

Wil je de focus@ongewervelden in de toekomst *niet meer* ontvangen, geef dan jouw naam en e-mailadres door op ons **contactadres: focus.ongewervelden@telenet.be**
Je kan op dit adres ook terecht voor het doorgeven van gegevens van andere geïnteresseerden, mededelingen en teksten voor de volgende focus, vragen en suggesties...

De lijst met namen waar je waarnemingsgegevens naar toe kunt sturen is te vinden op: <http://www.lampyris.be/waarnemingen.htm>

Voor alle andere taxonomische groepen: één adres: www.waarnemingen.be .

Dank voor het lezen en tot de volgende keer.